

# ФЕНОМЕН СТЕПАНА БАНДЕРИ.

## І чому його бояться українофоби?

Степан Бандера й надалі залишається в Україні «суперечливою», неоднозначно трактованою постаттю. Хоча, якщо розібратися, то це цілком цілісний, однозначний (для українців — точно позитивний) історичний персонаж. І те, що він залишається для більшості з нас «суперечливим», «неприйнятним», — це передусім проблема самих українців, зокрема, нерозуміння ними справді важливих моментів своєї історії.

Хоча радянська пропагандистська машина цілеспрямовано очорнювала С. Бандеру, не зупиняючись навіть перед цинічним обманом, «бандерівство» так і не вдалося знищити. Це, зокрема, показало телешоу «Великі українці», яке колись транслювалося на каналі «Інтер». Саме С. Бандера став «українцем №1». Хоча певні сили (зрозуміло, які саме) зробили все, щоб показати інший результат. Та навіть при сфальсифікованому результаті виявилось, що провідник ОУН має шалену популярність.

Як пояснити це? Адже про С. Бандеру маємо вкрай мало вартих уваги, партійно незаангажованих публікацій (особливо створених для широкого загалу). Серед них можу відзначити хіба що книжку Галини Гордасевич «Степан Бандера: людина і міф» (до речі, авторка більшу частину життя мешкала на Донбасі). Немає також наукової біографії С. Бандери. Хоча питання про це порушували. Словом, про цю особистість більшість українців (навіть його прихильники) мають приблизне уявлення.

Та все ж свідомі українці інстинктивно відчують: С. Бандера — їхній герой. Вони з гордістю іменуються ім'ям бандерівців.

## КОМПЛЕКС НАПОЛЕОНА?

Буває так, що великими стають зовсім невеликі (принаймні зростом) люди. А ще трапляється, що ці великі були незугарні на вигляд, мали проблеми зі здоров'ям тощо. Ледь не з дитинства їм доводилося в нерівних умовах змагатися зі своїми ровесниками, доводити, що вони чогось варті. Для декого вади, якими «обдарувала» їх природа, стають своєрідним

прокляттям. У них опускаються руки. Інші ж, навпаки, приймають виклик природи. І в цій боротьбі загартовують себе. До останніх належав С. Бандера. Народився він 1 січня 1909 р. в селі Старий Угринів (нині Калуський район Івано-Франківської області). Його батько був греко-католицьким священиком. У часи створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) його обирали послом до Національної Ради, власне, парламенту цієї держави. Під час польсько-української війни 1919 р. став капеланом Української галицької армії (УГА). Разом з її вояками терпів злигодні воєнного життя. С. Бандера так писав про це: «Мій батько перебув всю історію УГА на «Великій Україні» (тобто на Наддніпрянщині) в роках 1919— 1920, боротьбу з більшовиками і біломосковськими військами, тиф. До Галичини він повернувся літом 1920 р. Спершу укривався перед польськими офіційними органами, з огляду на переслідування ними українських політичних діячів». Невдовзі після воєнних лихоліть, 1922 року, померла від туберкульозу його дружина, він залишився із сімома дітьми. Степан був другою дитиною в сім'ї. Певно, дитинство С. Бандери важко назвати радісним. Сільська глибинка, воєнне лихоліття, нестатки, смерть матері. До того у Степана було погане здоров'я — хворів на ревматизм суглобів. Йому навіть відбирало ноги, він не міг ходити. Ця хвороба мучила його протягом усього життя. На деяких фотографіях Степан — з паличкою. Однак Бандера навчився боротися з цією хворобою. Що тут було головним: цілеспрямований характер, сила волі, віра в ідею, «вище покликання»? Про це можемо лише здогадуватись.

Степан Бандера у «Пласті». 1923 р. Мимоволі проводимо паралель з одним радянським героєм — письменником Миколою Островським, який тяжко хворів. Як і в Бандери, в нього були проблеми із суглобами. Був нібито дуже ідейним та цілеспрямованим. Але хвороба в нього прогресувала, тому й помер молодим. На відміну від Степана!

Може, ідея була «не та»? Розумію, дехто скаже: мовляв, порівняння некоректне. Чому ж? Є випадки, коли віра допомагала людям боротися з недугами.

С. Бандеру, саме зважаючи на його проблеми зі здоров'ям, не хотіли приймати до «Пласту» — української скаутської організації, яка робила ставку на фізичне загартування та патріотичне виховання молоді. Степан все ж домігся, щоб його прийняли в «Пласт». Тож змолоду «дружив» зі спортом. Навіть відомий арешт 14 червня 1934 р. відбувся за «спортивних обставин». Поліція заарештувала Бандеру тоді, коли він збирався грати в теніс.

Середню освіту Бандера здобував у Стрийській українській гімназії. У хворобливого, низького зросту хлопця, звісно, було мало шансів завоювати увагу й повагу товаришів. Та все ж йому це вдалося. Зі спогадів випливає, що в нього був незалежний характер, міг, відстоюючи свою позицію, піти на конфлікт із вчителями. Водночас, учився добре. Тому йому ставили високі оцінки, незважаючи на конфліктність.

У старших класах гімназії С. Бандера долучається до підпільного українського націоналістичного руху. Можна шукати безліч причин того, чому він це зробив. Певну роль зіграла позиція батька, свідомого українця, виховання в сім'ї, атмосфера, яка панувала в Стрийській українській гімназії, а також вплив старшого товариша — тезки Степана Охримовича, який і долучив Бандеру до націоналістичного руху. Однак, на нашу думку, не останню роль у цій справі зіграв юнацький максималізм, прагнення до героїчного, намагання самоствердитися.

Цікаво, що С. Бандера свідомо готувався до мучеництва заради ідеї. Відомо про такий факт: у 15 років, дізнавшись про страдницьку смерть української націоналістки Ольги Басараб, Степан вирішив «поекспериментувати», довідатись, чи зможе він витерпіти катування. Для цього почав заганяти собі голки під нігті, саме за цим його застала сестра Володимира. Потім, за свідченням товаришів, Бандера, вже навчаючись у

Львівській політехніці, бив себе ременем, припікав пальці, затискав їх між дверима й одвірками тощо.

Тобто він знав, що може потрапити до в'язниці. Знав, як там знущаються з українських націоналістів. Зокрема, його товариша С. Охримовича польська поліція забила до смерті. Тому С. Бандера готувався до цього. Можна в цьому свідомому мучеництві побачити й відгомін християнських ідей. Адже, вихований у родині священника, Степан знав життя святих, те, як вони упокорювали муками своє тіло, страждали заради християнства. Це могло бути для нього взірцем.

### ЧИ БУВ БАНДЕРА ТЕРОРИСТОМ?

Звісно, зараз слово «терорист» вкрай негативне, а боротьба з тероризмом є ледь не проблемою №1. Однак він — непросте й неоднозначне явище. Зокрема, воно стало «хорошою традицією» на теренах деспотичної Російської імперії. До терору вдавалися різні революціонери — соціальні, національні. Нагадаймо: до смертної кари за тероризм було засуджено рідного брата «вождя світового пролетаріату» В. Леніна — Олександра Ульянова. Терор широко використовували російські есери, та й більшовики теж. Наприклад, не менш важливий «вождь пролетаріату» Й. Сталін у молодості здійснював грабіжницькі «експропріаційні акти» (екси), добуваючи гроші для більшовицької каси.

Замолоду вдававсь до засобів терору Юзеф Пілсудський — вождь Польської держави міжвоєнного періоду, проти якої боровся С. Бандера. Ця держава тероризувала численне українське населення Галичини, Волині, Холмщини, Берестейщини, Підляшшя. Лише т.зв. пацифікація — коли українських селян без суду й слідства били, а то й забивали до смерті, чого була варта! Не дивно, що на державний терор українські націоналісти відповідали індивідуальним політичним терором.

Не будемо зараз вдаватися до аналізу терористичної діяльності ОУН. Цьому треба було б присвятити окреме об'ємне дослідження. Зазначимо

лише, що терор ніколи не був основною ланкою діяльності українських націоналістів. Зокрема, за часів, коли ОУН реально керував С. Бандера.

Але повернімося до політичної кар'єри С. Бандери. Після закінчення гімназії він планував продовжити навчання в Українській господарській академії, що в Подєбрадах, у Чехословаччині. Однак не зміг цього зробити, бо йому не зробили закордонного паспорта. Польська влада дуже прискіпливо відстежувала діяльність свідомих українців, намагалася всіляко обмежувати їх. Перебувши рік вдома, він вступив на агрономічний факультет Львівської політехніки. Брав активну участь в українському національному русі, в роботі різноманітних українських легальних організацій. Став членом ОУН. У 22 роки очолив пропагандистський відділ організації, у 23 став заступником крайового ватажка, а в 24 сам очолив Крайовий провід. Погодитись очолити Крайовий провід ОУН — це майже підписати собі смертний вирок. Зазвичай на цій посаді перебували не більше року — гинули від рук польської поліції. Так, зокрема, сталося з попередниками С. Бандери — Юліаном Головінським та Степаном Охримовичем.

З самого початку своєї діяльності в ОУН Степан зарекомендував себе не як майстер терору, а як умілий пропагандист. Можливо, на це вплинуло те, що він — із родини священника. Бандера зрозумів, що слово може бути найефективнішою зброєю. Зазначимо: сам він терористичних актів не здійснював — лише готував деякі з них.

Пригадаймо основні моменти. У листопаді 1932 р. одинадцять бойовиків ОУН напали на поштове відділення в Городку поблизу Львова. Це був типовий екс, мета якого — дістати гроші для організації. Цей напад (до речі, його готував не Бандера) був невдалим. Двох нападників убили на місці. Ще двох, Василя Біласа й Дмитра Данилишина, заарештувала польська поліція. Після швидкого суду їх повісили. Того дня, коли відбувалася страта, С. Бандера організував акцію — у церквах Галичини задзвонили дзвони. Це було нагадуванням про мученицьку смерть бойовиків.

Ставши крайовим провідником ОУН, Степан відмовився здійснювати екси. Підготовлені ним терористичні акти були переважно політичними, або ж це була помста.

Одним із найвідоміших стало вбивство радянського дипломата Олексія Майлова в жовтні 1933 р. Реалізував його Микола Лемик. Перед цим терактом бойовик зустрічався зі С. Бандерою та Романом Шухевичем, від яких отримав інструкції. Відповідно до яких він, вбивши радянського консула у Львові (було заплановано саме це вбивство), мав здатися польській поліції й заявити, що цей замах здійснено на знак протесту проти Голодомору в Україні 1932—1933 рр. Правда, М. Лемик убив не консула, а спецуповноваженого ГПУ, який перевіряв роботу радянських консульств у Європі. Зрештою, це мало більше значення, ніж убивство консула.

Лемик здався поліції, а потім виступив на суді з відповідною заявою. Це, звісно, спричинило чималий розголос у Польщі.

Ще одним резонансним політичним терактом стало вбивство міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького 15 червня 1934 р. На совісті пана міністра були масові переслідування українців. Б. Перацький був персона, наближеною до Ю. Пілсудського, і міг стати наступником цього «начальника держави».

У самому теракті щодо Б. Перацького є чимало «дивних» моментів. Існує навіть версія, що українських націоналістів просто використали противники цього впливового політичного діяча. Зараз не будемо розглядати ці версії — оскільки, знову ж таки, це окрема розмова. Зазначимо тільки, що саме це вбивство було основним звинувачувальним моментом на варшавському суді 1935—1936 рр. проти Бандери та інших оунівців.

Проте не політичні вбивства були головними в діяльності ОУН 30-х рр. ХХ ст. За ініціативою С. Бандери та під його керівництвом українські націоналісти здійснили низку успішних акцій. Зокрема, вдалося організувати широкомасштабну «шкільну акцію», яка охопила величезну кількість українських школярів Галичини. Надрукували й розповсюдили 92 тисячі листівок і

б тисяч брошур. На той час це був дуже великий наклад. Завдяки пропагандистській роботі вдалося zorganizувати учнів шкіл, які одночасно виступили проти польської мови викладання, традиції молитися польською мовою та польської державної атрибутики в школах Галичини.

Ще однією кампанією, ініційованою С. Бандерою, стала «антимонопольна акція». Вона полягала в бойкоті монопольних товарів — горілки й тютюну. З одного боку, ця акція мала за мету підірвати фінанси Польської держави. Адже для неї торгівля горілкою й тютюном була важливим джерелом прибутків. Крім того, ця акція була боротьбою за здоров'я нації. До речі, сам Бандера ніколи не курив і не вживав горілки.

Також під орудою Степана на Галичині почалася широкомасштабна акція вшанування могил січових стрільців, які загинули в боротьбі за незалежність України. Ці могили почали впорядковувати: ставили на них пам'ятники або хрести, обсаджували квітами, відправляли поминальні служби, влаштовували віча. У селах, де не було таких могил, насипали символічні, встановлювали на них хрести.

Польська влада швидко зорієнтувалася, що це сприяє розвитку самосвідомості українців. Тому поліцейські та польські шовіністи нищили ці могили, руйнували пам'ятники, зрубували хрести. Такі варварські акції часто відбувалися вночі. Проводимо ще одну паралель. У розквіт «перебудови» на батьківщині С. Бандери, в селі Старий Угринів, йому встановили скромний пам'ятник. Проте доблесне радянське військо його підірвало. Після відновлення пам'ятника знову вчинило такий самий акт вандалізму. Гадаю, коментарі зайві.

Та повернімося до Бандери. Можемо констатувати, що під його керівництвом діяльність ОУН на українських землях мала різнобічний характер. Його не можна характеризувати як стовідсоткового терориста. Юзефа Пілсудського чи Йосипа Сталіна є більше підстав за «гріхи молодості» звинувачувати в тероризмі, ніж Степана Бандеру. Правда, ці особи стали державними мужами, цим вони ніби «змили» з себе гріх терориз-

му. Хоча, перебуваючи при владі, вдавалися до широкомасштабного державного терору, перед яким їхній «молодіжний» терор здається лише квіточками.

## ШЛЯХ ДО СЛАВИ

Чому саме Бандера став найвідомішим оунівським діячем, символом українського націоналізму, відсунувши на задній план таких видатних особистостей, як Євген Коновалець чи Роман Шухевич, не кажучи вже про інші, «менш помітні» фігури? У цьому теж можна розгледіти певну загадку чи містику.

До кінця 1935 р. Степан не був таким відомим. Однак саме в кінці 1935-го — першій половині 1936 рр. про нього почали багато говорити й писати. Цьому сприяли два судові процеси — варшавський та львівський.

Після арешту 14 червня 1934 р. С. Бандеру почали допитувати, але слідству було важко знайти на нього якийсь компромат. Сам же ватажок ОУН мужньо тримався, нічого не виказуючи. Як і багато інших його арештованих товаришів. Здавалося, інкримінувати йому якусь протизаконну діяльність не вдасться. Тим паче, що таке було не вперше: перед тим кілька разів Степана заарештовували, але потім відпускали. Він справді був чудовим конспіратором. Ніхто навіть не здогадувався, що цей невиразний студент політехніки є крайовим провідником ОУН. Однак стався збій. У другій половині 1934 р. до рук чеської поліції потрапили організаційні архіви ОУН — «архів Сеніка». За нього відповідали Омелян Сенік та Ярослав Барановський. Через певний час цей архів потрапив до рук польської поліції.

Загалом справа «архіву Сеніка» є однією з найзаплутаніших в історії ОУН. До сьогодні правду так і не з'ясували. Підозрювали, що цей архів здав Я. Барановський. До того ж з'ясувалося, що його брат був агентом-провокатором польської поліції. Те, що «архів Сеніка» потрапив до поляків, завдало неабиякої шкоди ОУН. Це допомогло польській поліції викрити, що С. Бандера є крайовим провідником. Саме в такій іпостасі він і постав у



Варшаві на судовому процесі проти 12 оунівців, який відбувся з 18 листопада 1935 р. по 13 січня 1936 р.

Головним звинуваченням на цьому суді було вбивство Б. Перацького. Влада хотіла показати, що оунівці — обмежені та жорстокі терористи. Не дивно, що цей судовий процес широко висвітлювала польська преса. Однак все вийшло навпаки. Вразила поведінка Бандери. Він дав зрозуміти, що не вважає себе громадянином Польщі й не визнає польських законів. На запитання про громадянство відповів: «Українське». Також відмовився говорити польською мовою, сказав, що спілкуватиметься українською. Такі самі заяви зробили більшість підсудних.

Степанові заборонили виступати українською. Іноді силою виводили із зали. Сам процес набув скандального характеру й фактично скомпрометував польську владу. На ньому Бандеру приговорили до смертної кари. Він прийняв вирок словами «Хай живе Україна!». Правда, потім його замінили довічним ув'язненням.

Проваливши судовий процес у Варшаві, польська влада спробувала взяти реванш у Львові. З 25 травня по 26 червня 1936 р. відбувався суд, де оунівців звинуватили у вбивстві своїх: директора української Академічної гімназії у Львові Івана Бабія та студента Якова Бачинського. Ці вбивства, особливо І. Бабія, неоднозначно сприйняли в українському середовищі Польщі. Тому сподівалися, що оунівці постануть тут у вкрай невігідному для них світлі. Однак С. Бандера сказав, що Я. Бачинського вбили за те, що той став провокатором-донощиком, а І. Бабій не лише співпрацював з польською владою, а й намовляв учнів своєї гімназії доносити поліції.

У Львові підсудним дозволили виступати українською мовою. Це вони використали повною мірою для пропаганди ідей ОУН. Вражав своєю поведінкою та словами Бандера. Дехто навіть казав, що від нього йшла якась надзвичайна сила. Був навіть випадок, коли в залі суду всі — в тому числі й поліцейські, судді — встали, вітаючи провідника ОУН. Польський часопис «Ойчизна» так писав про нього: «Він низенького, маленького росту,

худорлявий, лице молодого хлопчика, темноволосий, одягнений у чорне вбрання. Поводиться вільно й починає зізнаватися зрівноваженим голосом. Думки виявляє в ясній формі, з них видно, що це інтелігентна людина. Його зізнання роблять помітне враження. Цілий зал із зацікавленням слідкує за зізнаннями Бандери. Відчувається, що ця людина цілком не подібна до більшості підсудних».

Промовистим було останнє слово Бандери. Його варто навести хоча б частково: «Прокурор сказав, що на лаві підсудних засідає гурт терористів і їх штаб. Хочу сказати, що ми, члени ОУН, не є терористами. ОУН огортає своєю акцією всі ділянки національного життя. Про ці акції мені не дали говорити, навіть про мою власну діяльність... З розправи виходило б, що ОУН зводить свою діяльність головно до бойових акцій. Заявляю, що бойова акція не є єдиною і не є найпершою, але рівнорядною з іншими ділянками. Тому, що в цій залі розглядали атентати, які виконувала Організація, міг би хтось думати, що Організація не рахується з людським життям взагалі і навіть з життям своїх членів. Коротко скажу: люди, які весь час у своїй праці є свідомі, що кожної миті можуть самі втратити життя, такі люди більше, ніж хто-будь інший, уміють цінити життя. Вони знають його вартість, ОУН цінить дуже високо життя своїх членів, але наша ідея є в нашому понятті така велична, що, коли йде про її реалізацію, то не одиниці, не сотні, але й тисячі жертв треба посвятити, щоб її зреалізувати. Вам найкраще відомо, що я знаю, що наложу головою, і відомо вам, що мені давали змогу моє життя рятувати. Жиючи рік з певністю, що я втрачу життя, я знаю, що переживає людина, яка має перед собою перспективу в найближчому часі життя втратити».

Гадаю, тут С. Бандера не лукавив. Та й, власне, для чого?

**РОЗКОЛ ЧИ СПЕЦОПЕРАЦІЯ?**

Саме після варшавського та львівського судових процесів про Степана почали багато говорити в Україні. Для свідомих українців, особливо молодих, він став людиною-легендою, символом безкомпромісної боротьби за українську ідею.

Проте ув'язнення С. Бандери завдало шкоди ОУН. Адже для націоналістів він був чудовим організатором, який не лише добре орієнтувався в ситуації, а й бачив перспективу. Крайовим провідником став Лев Ребет, який поступався своїми організаторськими здібностями Степанові, він почав зводити діяльність ОУН до просвітницької роботи.

Тому виникла думка влаштувати Бандері втечу з в'язниці. Звісно, зробити це було нелегко. Адже колишній провідник ОУН перебував у тюрмах Польщі, де була посилена охорона. Спочатку його тримали у «Святому Хресті» біля Келець, потім — у тюрмі у Воронках. Навесні 1938 р. Роман Шухевич запропонував план визволення Степана з Воронків. Передбачалося, що звідти його легко переправлять через польсько-німецький кордон. План було схвалено, розпочалася підготовка. Однак трапилися дивні речі. 23 травня від рук радянського терориста Павла Судоплатова гине лідер ОУН Євген Коновалець. Це трапилося під час складної операції, проведеної більшовицькою спецслужбою. Зараз здебільшого відомі її деталі.

Чому саме 1938 року здійснили цей замах? Гадаю, відповідь очевидна. У Європі відчувалось наближення війни. Звісно, готувався до війни й СРСР, сподіваючись у метушні «визволити» західноукраїнські землі, де діяла ОУН. Більшовицькі керівники розуміли, що це чи не єдина структура, яка здатна чинити їм опір на цих землях. Тим більше, що досвід підпільної боротьби ОУН мала чималій. Убивство Є. Коновальця давало змогу дезорганізувати її роботу. Адже саме він створив цю структуру, мав беззаперечний авторитет серед її людей, зрештою, чимало в ній трималося на ньому.

І от Коновалець загинув. Звісно, виникло питання про вибори провідника-лідера ОУН. Стати ним мав усі шанси Бандера, якби... був на свободі. Однак після вбивства Є. Коновальця Я. Барановський наказує припинити підготовку втечі Степана. До того ж цей план розсекретили, тому Бандеру переводять у тюрму «Бригідки», що в Бресті. «Чудеса» продовжуються. Виявляється, покійний Є. Коновалець залишив усний заповіт щодо свого наступника. Правда, про цей заповіт знав чомусь лише Я.

Барановський, який, звісно, повідомляє про нього найближче оточення колишнього провідника. Але це ще не все. Ватажком має стати Андрій Мельник, який... ніколи не був членом ОУН і близько десяти останніх років займався абсолютно мирною працею — керував маєтками митрополита Андрія Шептицького. Чи не єдиним виправданням такого спадкоємництва могло бути те, що колись А. Мельник був соратником Є. Коновальця по зброї й навіть деякий час на початку 20-х рр. обіймав посаду коменданта Української військової організації.

Хіба можна таке уявити: людина, яка не знає специфіки роботи організації, далека від неї, стає її ватажком. Зрозуміло, за таких обставин не Мельник керував — керували ним. І, схоже, головним керманичем був Я. Барановський. Логіка підказує, що цей «сірий кардинал» ОУН працював на чужинську спецслужбу. Але на яку саме? Під час Другої світової війни ніби знайшли документи, які свідчили, що він працював на поляків. Хоча можливо, що його хазяями могли бути й німці, оскільки А. Мельник та його оточення почали проявляти пронимецьку орієнтацію.

Якраз напередодні нападу Німеччини та СРСР на Польщу, в серпні 1939 р., А. Мельника офіційно обирають головою ОУН. Цей напад допомагає визволитися й Бандері. На той час він перебуває в Брестській в'язниці. До Бреста наближалися і німецькі, і радянські війська, під містом і в ньому відбувалися жорстокі бої. У такій ситуації тюремники покинули в'язнів. С. Бандері вдалося втекти. Спочатку він опинився у «визволеному» більшовиками Львові, потім — у Кракові.

Ознайомившись зі справами в ОУН, він побачив, що тодішнє керівництво організації взяло курс на перетворення її на таку собі «спокійну», малодієву структуру, яка мала служити німцям. Спроби порозумітися з А. Мельником були марними. Зважаючи на це, Бандера та його прихильники, які робили ставку на власні сили та революційну боротьбу, виступили проти «мельниківського» керівництва ОУН. Навесні

1941 р. у Кракові відбувся II Надзвичайний збір організації, на якому обрали нове керівництво на чолі з Бандерою.

Як розцінювати такі дії? Можна сказати: це був розкол. Далеко не всі пішли за Степаном. Особливо нечисленні оунівські інтелектуали, які стали мельниківцями. Хоча це зрозуміло: цих інтелектуалів лякав радикалізм і приваблювала поміркованість. Але, з іншого боку, були серйозні ризики деградації ОУН. Треба віддати належне С. Бандері: він вчасно помітив їх і спробував мінімізувати. Зокрема, зумів зберегти частину ОУН, яка ладна була боротися зі зброєю в руках за Українську державу. Певно, без цієї бандерівської ОУН український визвольний рух 40-х рр. не мав би такого розмаху.

#### ХТО СПІВПРАЦЮВАВ І ХТО БОРОВСЯ З НАЦИСТАМИ

Радянські пропагандисти чи не найбільше звинувачували С. Бандеру й бандерівців нібито в співпраці з німецькими фашистами. При цьому «забуваючи» очевидне, перекинувши факти, а в більшості випадків це була відверта брехня. Насправді українські націоналісти бандерівського крила були чи не найпослідовнішою антифашистською (точніше — антинацистською) силою в Європі — на відміну від західних демократій, які уклали з А. Гітлером 29 вересня 1938 р. Мюнхенську угоду, а також СРСР, що в 30-х рр. серйозно допоміг гітлерівцям посилити армію, а потім з вересня 1939 по 1941 рр. скріпив з ними «бойову єдність», захоплюючи (даруйте — «визволяючи») значні території у Центрально-Східній Європі. Треба відверто сказати: винні в страхіттях Другої світової війни не лише німецькі нацисти та їхні союзники, а й західні демократії, особливо СРСР. Усі вони більше чи менше співпрацювали з гітлерівцями, підштовхуючи їх до агресивних дій.

До речі, питання: коли почалася Друга світова? У західній історіографії — 1 вересня 1939 р., коли Німеччина напала на Польщу, а через 17 днів те саме зробив СРСР. У такому датуванні є певний елемент пропаганди: це допомагає «замазати» Мюнхенську угоду, переклавши вину за початок війни на Німеччину й СРСР. Натомість радянська історіографія акцентує увагу на

іншій даті — 22 червня 1941 р., коли почалася т.зв. Велика Вітчизняна війна. І тим самим «замазується» майже дворічна співпраця СРСР з нацистами.

Пригадаємо ще таке. Як відомо, першою анексією нацистської Німеччини став аншлюс Австрії в березні 1938 р. Однак це відбулося мирно, без збройних сутичок. Через рік, 14 березня 1939 р., у результаті Мюнхенської угоди ліквідували Чехословаччину, території якої відійшли Німеччині та її союзникам. І якщо чехи без опору прийняли німецьку окупацію, у Словаччині виникла маріонеткова союзна Німеччині держава, то на Закарпатті, яке перебувало в складі Чехословаччини, українці чинили збройний опір союзникам Німеччини — угорським агресорам. Цей опір організували українські націоналісти. Фактично це й був початок Другої світової війни — принаймні для нас, українців.

1940 року, коли союзник нацистської Німеччини, Радянський Союз, підступно напав на Фінляндію, С. Бандера пропонував створити загони українських націоналістів, які мали відправитися захищати Фінляндію. Цікаво, що А. Мельник був проти цього, бо, мовляв, такі дії не сподобаються Німеччині.

1940 — на початку 1941 рр. Бандера та його прихильники, передбачаючи, що конфлікт Німеччини та СРСР неминучий, створили т.зв. дружини українських націоналістів, більш відомі як батальйони «Роланд» і «Нахтігаль». Щоправда, це відбувалося при погодженні з німецькою владою і є чи не єдиним фактом співпраці бандерівців та нацистів. Звісно, кожен із них тут мав свою мету. Бандерівці сподівалися, що ці батальйони стануть зародком армії незалежної Української держави. Німці ж прагнули використати їх для боротьби з радянськими партизанами на теренах Білорусі. 1942 року ці військові формування німці розпустили, а багатьох їхніх солдатів за небажання продовжувати службу ув'язнили у львівській «тюрмі на Лонцького».

Завдяки батальйонам українських націоналістів було проголошено Акт відновлення Української держави 30 червня 1941 р. у Львові. Однак це

викликало негативну реакцію з боку німецької влади, в планах якої не було створення самостійної України. Провідних членів ОУН заарештували, багатьох відправили до концентраційних таборів. Серед них був і Бандера, який з 5 липня 1941 р. по 27 вересня 1944 р. перебував у концентраційному таборі «Заксенгаузен». В'язнями цього табору стали й інші діячі ОУН, у т.ч. мельниківці.

Бандерівці також організували похідні групи ОУН, в яких близько десяти тисяч підготовлених членів організації йшли за німецькими військами на Наддніпрянську Україну, створюючи тут свої структури. Діяльність похідних груп була небажаною для нацистів. Чимало їхніх учасників розстріляло гестапо.

Під час Другої світової війни усій родині Степана Бандери довелося пройти мученицький шлях. Батько Степана, Андрій, після початку війни відмовився покидати рідне село, яке зайняли радянські «визволителі» — тоді бойові товариші німецьких нацистів. Кур'єрам свого сина, яких той спеціально відправив за ним, сказав: «Що буде моїй громаді, то буде зі мною. Не маю релігійного, духовного права і не маю права як патріот український лишати громаду». Отця Андрія арештували бійці НКВС, хоча ніякої вини за ним не було — лише те, що був українським патріотом та батьком Степана Бандери. 8 липня 1941 р. йому винесли смертний вирок. Не дочекавшись п'ятиденного терміну, коли підсудний має право подавати апеляцію, його розстріляли. Сталося це 10 липня в Києві.

Один із братів Бандери, Богдан, загинув у похідних групах ОУН на півдні України 1941 року. Вважається, що до його смерті причетне гестапо. Правда, доказів щодо цього немає. Інших двох братів, Олександра та Василя, закатували в нацистському таборі «Авшвіц», його ще називали «Освенцім». Звісно, ці факти замовчували радянські пропагандисти, як замовчуються вони й зараз їхніми духовними нащадками.

Для повноти картини, що означала Друга світова для родини Бандери, — кілька слів про сестер Степана. Марту, Володимиру й Оксану

заарештувала радянська влада, вони відбували покарання в таборах ГУЛАГу. Їх привозили в Москву, водили по театрах та музеях, показували «успіхи» радянської влади. Від них вимагали лише одного — зректися й засудити діяльність брата. Ніхто з них не зробив цього. Для них честь була важливішою за благополуччя, чого не скажеш про деяких нинішніх українських політиків та «відомих діячів».

Марта й Оксана прожили життя самотніми. Після ув'язнення їм не дозволили повернутися в Україну. Володимира ж на час арешту була матір'ю шістьох дітей. На час, коли вона разом із чоловіком-священиком перебувала в засланні, її дітей віддали в сиротинці (дитбудинки).

Звісно, утримуючи С. Бандеру в концтаборі, нацисти неодноразово пропонували співпрацювати з ними. Однак домовитися з ним не вдалося. Його відпустили наприкінці війни, коли Німеччина зазнавала поразку за поразкою. Сподівалися, що за допомогою Бандери німці використають Українську повстанську армію. Однак реально ніякої співпраці між ОУН, УПА та нацистами так і не було.

### ЗЛОЧИН І КАРА

Після закінчення війни С. Бандера перебував на території Західної Німеччини, яка була під контролем США, Англії та Франції. При цьому його діяльність була законспірованою і він часто міняв місце проживання. Навіть його діти (Наталка, Андрій та Леся) не знали, хто їхній батько. Така законспірованість була пов'язана з тим, що існувала вимога з радянського боку до західних союзників, щоб видати С. Бандеру як «запеклого злочинця проти людства». Наприклад, 6 лютого 1946 р. на засіданні першої сесії Генеральної асамблеї ООН у Лондоні цього публічно домагався український письменник Микола Бажан, який виступав від імені радянської України (уміли ж радянські люди використовувати безхребетних українців!). Після цього підрозділи американської військової поліції, що перебували в Західній Німеччині, отримали вимогу затримати С. Бандеру.



Крім того, радянські спецслужби постійно організовували замах на нього. Відомо про шість таких спроб. Радянська влада вважала С. Бандеру запеклим ворогом.

Ситуацію ускладнювало й те, що в самому середовищі ОУН (бандерівців) за кордоном з'явилися ідейні та організаційні розходження. У С. Бандери та його прихильників з'явилася опозиція, осередком якої стала газета «Український самостійник». Опозиціонерів очолив Л. Ребет, котрий представляв «м'яку», компромісну лінію в середовищі українських націоналістів. Опозиціонери вимагали демократизувати діяльність ОУН, а також змінити ідеологію організації, прийнявши деякі соціалістичні елементи. Це ніби обумовлювалося реаліями боротьби УПА на радянських землях. С. Бандера був категорично проти змін, пропонованих опозиціонерами. На знак протесту проти «підшивання під фірму ОУН неокомунізму» він 22 серпня 1952 р. відмовився від посади керівника ОУН. Та все ж п'ята конференція закордонних частин ОУН знову обрала його керівником. Висловлюючи свою вдячність за довіру, він сказав: «Дякую! Смертний вирок приймаю».

У останні роки свого життя Бандера зарекомендував себе як безкомпромісний борець проти комуністичної системи. Зокрема, під його керівництвом у діаспорі бандерівці організували потужний міжнародний рух — Антибільшовицький блок народів (АБН). При цьому провідник не мав якихось ілюзій щодо політики США. Так, у листі до членів ОУН від лютого 1953 р. вказував на співпрацю США й СРСР. Наводимо невеликий уривок з цього листа: «На жаль і на не користь українській визвольній справі, політика США активізується по лінії підтримки московського білого імперіалізму — єдінонеділимства. При цьому вона не тільки ігнорує самостійницькі стремління України й інших давнопоневолеваних Москвою народів, але проявляє намагання підкорити їх московським імперіалістичним тенденціям, заставити українські політичні сили відступити від основної мети визвольних змагань і прийняти мінімальну ціль: усунення большевицького режиму й

системи з дальшою приналежністю України до російської імперії в нових устроєвих формах».

Ці слова ніби недавно писані!

Не дивно, що радянські спецслужби намагалися усунути Степана. Дуже багато проблем він їм створював. Після кількох невдалих замахів на провідника ОУН КДБ все-таки вдалося вбити його. Сталося це 15 жовтня 1959 р. в Мюнхені, неподалік від квартири, де мешкала його сім'я. Провідника ОУН убили спеціальним пістолетом, зарядженим отруйною речовиною. Саме вбивство мало виглядати так, ніби Бандера помер від серцевого нападу. Убивцею був агент КДБ Богдан Сташинський — до речі, українець, який народився під Львовом.

Парадоксально, але смерть провідника ОУН допомогла українським націоналістам. Це, можливо, виглядає дивно. І знову містично!

Ще при першому огляді тіла Степана виникла підозра, що це не просто смерть від серцевого нападу, а вбивство. Однак це неможливо було довести. Та не минуло й двох років, як Б. Сташинський здався німецькій поліції і розповів, як усе було.

Причиною була ціла трагічно-романтична історія. Б. Сташинський, перебуваючи в Східному Берліні, закохався в місцеву дівчину Інге Поль. Приїхавши після здійсненого вбивства Бандери до Москви, він мав розмову з головою КДБ О. Шелестом, тоді й попросив у нього дозволу одружитися з Інге. Як виняток, йому дозволили, але за умови, що дружина приїде до Москви й стане співробітником КДБ. Інге не поділяла комуністичних поглядів, не симпатизувала СРСР, а коли Б. Сташинський розповів, хто він, була просто шокована. Та все ж кохання перемогло. Вони одружилися й поїхали до Москви. Інге завагітніла й вирішила повернутися до батьків у Східну Німеччину. Б. Сташинського не пустили з нею. У Німеччині вона народила сина. Але батькові так і не дозволили побачитися з дружиною та новонародженим. Через кілька місяців дитина померла. Лише тоді під прискіпливим наглядом КДБ Сташинський приїхав до своєї дружини.

Зустрівшись, вони вирішили втекти на Захід. З труднощами, але їм це вдалося. Практично в останній день перед спорудженням Берлінського муру (символічно?) Богдан та Інге опиняються в західній частині міста, де Б. Сташинський здався поліції.

У жовтні 1962 р. (майже через три роки після вбивства Бандери — теж символіка!) відбувся сенсаційний судовий процес у Карлсруе (ФРН), де судили Б. Сташинського. Там детально висвітлювали, як готувався й реалізовувався замах на лідера ОУН. Провідні газети світу писали про цей процес. Фактично це був суд над злочинами комуністичної системи — комуністичний Нюрнберг.

### БАНДЕРА, УКРАЇНОФОБИ ТА ХОХЛИ

Іноді можна почути: мовляв, С. Бандера — це лише символ. Як на мене, не зовсім так. Звісно, є в ньому багато й символічного. Однак, акцентуючи увагу на символічних аспектах, ми забуваємо, що Степан був талановитим політиком, організатором — людиною, яка могла перетворювати поразки в перемоги. Водночас це був політик ідейний. А головне: абсолютно україноцентричний, зорієнтований на власні сили, а не на підтримку ззовні. Він мав якраз ті якості, яких так бракує сучасним українським політикам.

Якими б складними не були обставини, але під керівництвом Бандери ОУН стала ефективною структурою, яка помітно впливала на українське життя. Це розуміли й радянські керівники, які вчинили вбивство провідника. Після смерті Степана Бандери ОУН «стишила ходу».

Тепер уявімо, що вбивства 15 жовтня 1959 р. не було. Бандері вдалося прожити ще десять, а то й двадцять років. Гадаю, історія ОУН, зрештою, історія України була б дещо іншою. Сподіваюся — кращою. Але це щось із галузі альтернативної історії.

Перейдемо до питання, порушеного з самого початку. Чому Бандеру боялися й бояться українофоби, розпускаючи про нього найнеймовірніші плітки, всіляко очорнюючи?

Дуже просто: вони бояться, що він стане взірцем для українців. І тоді українці нарешті стануть українцями. І поставлять своїх старших-молодших братів-сестер на місце. А так можна цим українцям сісти на голову, «вішаючи на вуха ідеологічну локшину», що дехто успішно робить.

Та облишмо тих українофобів. Вони принаймні знають, чого хочуть.

Поговорімо про хохлів, сиріч несвідомих українців... У них до С. Бандери ставлення специфічне. Ніби вони не проти пошанувати цю Велику Людину, та думають — аби чогось такого не трапилось.

Яскравий приклад із телешоу «Великі українці». Виявляється, серед «засвічених» українських інтелектуалів не виявилось нікого, хто б міг стати «адвокатом» Бандери. Довелось відбуватися за всіх Вахтангу Кіпіані — чоловікові з «типово українським» ім'ям та прізвищем.

А хіба не типово хохляцькою була ситуація з присвоєнням Бандері звання Героя України? Замість того, щоб зробити це, наприклад, до столітнього ювілею провідника ОУН, колишній президент дав звання Героя тоді, коли програв вибори, але ще трохи залишався президентом.

Нарешті, типово хохляцькою є донецька судова тяганина щодо присвоєння звання Героя Бандері. Тільки от що цікаво — виявляється, серед українських адвокатів немає людини, яка могла б захистити провідника ОУН. Агов, де юристи національно-свідомих партій?! Зате є... російський адвокат Роман Орехов. Який, до речі, переїхав до України з Росії, вивчив (!) українську й принципово нею спілкується.

Виявляється, що й після смерті Степан Бандера може творити чудеса.

Петро КРАЛЮК